

Ásványi Ilona – Kövécs Ildikó

„Ne veszítsétek el tehát bátor bizalmatokat”

Egyházi könyvtárosok és könyvtárak a pandémia második hullámában

*Mindenfelől szorongatnak, de össze nem szorítanak,
bizonytalanságban élünk, de kétségbe nem esünk,
üldözést szenvedünk, de elhagyottak nem vagyunk,
földre terítenek, de el nem pusztulunk.
(2Kor 4, 8–9)*

A COVID-járvány első hulláma

2020 májusában a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) koordinálásával az Egyházi Könyvtárak Egyesülete (EKE), az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel (IKSZ), a Könyvtárostanárok Egyesületével (KTE), az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumával (EKK) és a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségével (MOKSZ) együtt részt vett annak a részletes szakmai ajánlásnak az elkészítésében, mely segítette a könyvtárosokat a könyvtárak újraindításában a COVID-járvány első hulláma után.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete egy teljes helyzetképet juttatott el az MKE-hez, mely a járványt megelőző közelmúltat is vázolta, és az akkori jelenről is szólt. Ez az összefoglalás megjelent az MKE² és az EKE honlapján³, valamint szerkesztett formában a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2020. májusi számában.⁴

A járvány témában az EKE Hírlevelének egy COVID-19 különszáma is készült, az egyházi könyvtárosok tudósításaiból.⁵ A beszámoló arról szólt, hogyan élték meg a járvány első hullámát a többségében hívő és vallásos egyházi könyvtárosok.

Az összefoglalóban, annak megvilágítására, hogy kik is és milyenek is az egyházi könyvtárosok, a keresztény apologikus irodalom egyik talán legkorábbi példájából, a *Levél Diognétoszhoz* című írásból idéztünk. Az egyházi könyvtárosok – állapítottuk meg – „Férfiak és nők, anyák és apák, teológusok és laikus hívők, történészek, kultúrtörténészek, irodalmárok, tanárok és könyvtárosok. Olyan könyvtárosok, mint a más könyvtártípusokban (települési, szak, felsőoktatási, iskolai könyvtár) dolgozók, úgy érintette őket is a járvány, mint másokat, ugyanolyan vagy hasonló életállapotú vagy foglalkozású honfitársainkat. Ugyanolyanok, ám valamiben talán mégis különböznek: abban, hogy világképükben, lelkületükben az örökkévalóságra berendezkedettek, akik nem ritkán több száz éves gyűjteményekben végzik könyvtárosi munkájukat.”⁶

A COVID-járvány második hulláma

2020. október közepén a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szerkesztőjétől kaptunk felkérést, hogy örömmel fogadna egy újabb beszámolót az egyházi könyvtárakról: hogyan indult újra az élet, illetve hogyan működnek az egyházi könyvtárak a járvány második hullámában.

Bár sok bizonytalanság volt bennünk azzal kapcsolatban, hogy vajon mi újat írhatnánk a járvány okozta folyamatos szorongatásban, amikor igazában azt sem tudjuk, hogy mikor kezdődött el a második hullám, és teljesen bizonytalan a jövő; mikor mind a magánéletünket, mind a munkánkat át-átszövi az aggodás szeretteinkért, barátainkért és munkatársainkért, végül mégis belefogtunk egy újabb beszámoló elkészítésébe. Ez a júniusi újraindulásról – bár több helyen, nem csak az oktatási intézmények könyvtáraiban, nyári szünet következett az első hullám után –, illetve a szeptember óta eltelt két hónapról szól, úgy, hogy tudjuk, a járványhelyzet és ezzel az életünk, munkánk napról-napra, kiszámíthatatlanul változik.

Míg az első helyzetképet az egyházi könyvtáros kollégák szöveges beszámolója alapján készítettük, a másodikhoz egy kérdőívet állítottunk össze, melynek beküldési határideje október 30-a volt, így tanulmányunk az október végi állapotról mutat pillanatképet.

Bevezetés

A mostani helyzetkép elé mottóul választott idézetet Szent Pálnak a korintusi hívekhez írt második levelében olvashatjuk a Szentírásban. Ezek a levelek egy élő közösségnek szólnak, hús-vér embereknek, akik megpróbálták megélni a kereszténységet azonos és más vallású, vagy éppen nem vallásos emberek között, egy valós társadalmi, gazdasági, politikai helyzetben. Mindennapjaik nemcsak imádsággal teltek, hanem ki-ki űzte a maga mesterségét, foglalkozását, ahogyan a korábban köztük hosszan időző Szent Pál is dolgozott, aki sátorkészítő volt. Ugyanakkor megpróbálták elmélyedni a hitükben, megerősödni az istenkapcsolatban.

latukban, megélni az evangéliumot és gyakorolni a vallásukat. Mivel a kereszténység még nem szilárdult meg, és nem intézményesült, valamint ők is csak emberek voltak, óhatatlan, hogy a mindennapi és a hitélet között néha feszültségek keletkeztek. Olykor a hitükkel kapcsolatban is felmerültek bennük bizonyos kérdések, és a körülöttük zajló eseményeket, történéseket, néha szorongással és félelemmel, de mindig újjáéledő reménnyel élték meg.

A mottóul választott verseket a következő megállapítás előzi meg: „Ezt a kincset – a még korábbi versekből kiderül, hogy Isten dicsőségének ismeretét, magát a hitet – cserépedényben őrizzük, hogy az erő túlaradó nagyságát ne magunknak, hanem Istennek tulajdonítsuk.” (2Kor 4, 7)

A fentiekkel az első beszámolóban vázolt képet szerettük volna tovább árnyalni. Azt, hogy a mai egyházi könyvtárosok ugyanúgy élék át a járvány szorongatását a magánéletükben és a munkájukban, mint bármelyik más ember; hitük, bizalmuk, reményük ellenére átjárja őket olykor az aggodalom, félelem, de a bizakodás és a remény is a Gondviselésben; vagyis égre emelt tekintettel, de két lábbal járnak a földön.

A felmérés

Ahogy a nem egyházi könyvtárak alkotta rendszer gerincét, a közigazgatási határoknak megfelelően a megyei könyvtárak, úgy az egyházi könyvtári hálózat vázát az *egyházmegyei* (katolikusoknál) és az *egyházkerületi* (reformátusoknál) könyvtárak alkotják. Ezen túl vannak kvázi országos hatókörű és kis gyülekezeti könyvtárak. Külön csoportot alkothatnak az egyházi középiskolai és felsőoktatási könyvtárak.

A COVID második hullámáról szóló felmérésben az EKE 62 tagkönyvtárából 31 vett részt.

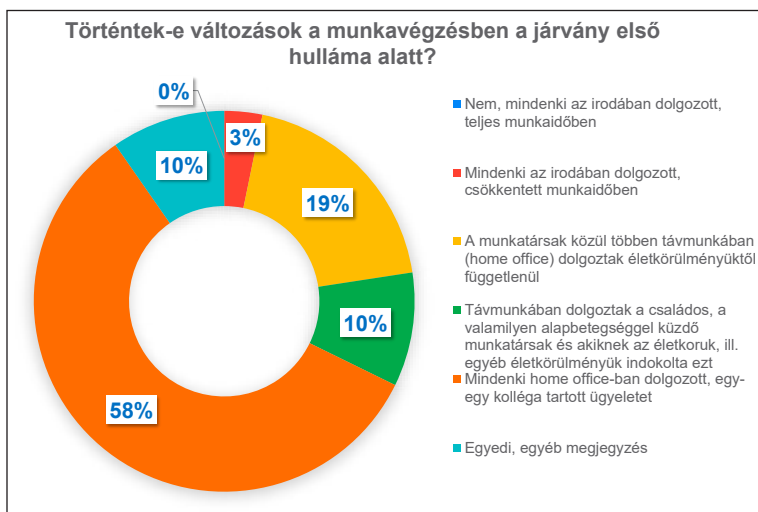
A válaszadó könyvtárak felekezeti megoszlásai: 17 katolikus, 7 református, 5 evangélikus, 1 izraelita és 1 unitárius. (Ez tükrözi az egyesületben is meglévő felekezeti összetétel arányát.)

Könyvtártípusok szerint csoportosítva: 8 egyházkerületi/egyházmegyei könyvtár, 13 felsőoktatási könyvtár, 4 gyülekezeti, gyűjteményi könyvtár, 2 iskolai könyvtár, 2 országos hatókörű és 2 szerzetesi könyvtár válaszolt kérdéseinkre.

Az első és második kérdésben a munkavégzésre (home office vagy iroda) kérdeztünk rá a járvány első és második hullámában.

A járvány első hullámában, ahogy az országban mindenütt, az egyházi könyvtárakban is megváltozott a munkarend. Mindegyik könyvtárban történtek változások, egyik könyvtárban sem folytatódott a munka a korábban megszokott rendben. Senki nem válaszolta azt, hogy mindenki az irodában dolgozott, teljes munkaidőben. A válaszadó könyvtárak 58%-ában home office-ban dolgoztak a könyvtárosok, ügyeletet tartva. A könyvtárak 19%-ában a munkatársak közül

többen távmunkában dolgoztak életkörülményüktől függetlenül, 10%-ban távmunkában dolgoztak a családos és a valamilyen alapbetegséggel küzdő munkatársak, valamint akiknek az életkora és egyéb életkörülményei indokolták ezt. Tehát összességében a válaszadó könyvtárak 87%-ában a home office valamilyen formája működött. A könyvtárak 10%-a adott egyéb választ, például, hogy „a négy alkalmazott közül hármat csökkentett fizetéssel hazaküldött a fenntartó, egy kolléga járt be az online igények teljesítésére”.

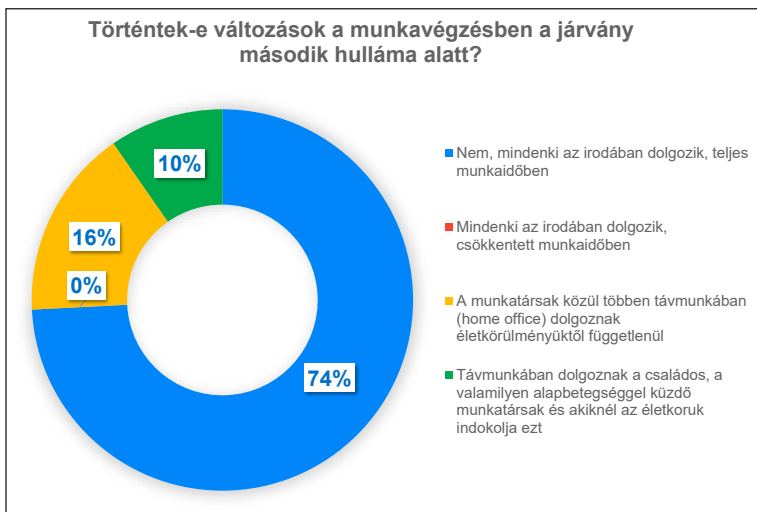

1. kérdés

A munkavégzés szempontjából, a második hullámban az egyházi könyvtárakra szintén az országos tendencia jellemző. A felmérés lezárásig a könyvtárak 74%-ában teljes munkaidőben, a könyvtárban, 26%-ában részben home office-ban dolgoznak a munkatársak. Ezt a lehetőséget a fenntartók a foglalkoztatottak életkörülményeit figyelembe véve tették lehetővé, vagy ettől függetlenül engedélyezték. Van olyan könyvtár, ahol felváltva, heti váltásban vannak bent a könyvtárosok a könyvtárban, egyébként otthonról végzik a munkájukat.

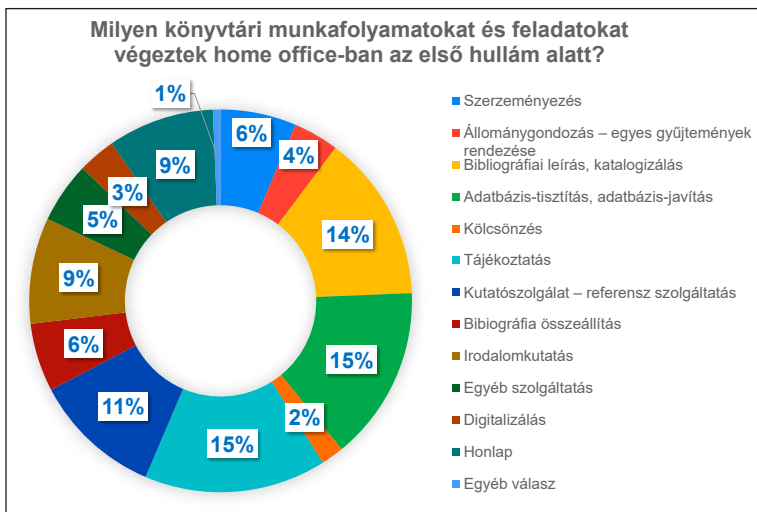
A 3. kérdésben arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen könyvtári munkafolyamatokat és feladatokat végeztek home office-ban az első hullám alatt.

A felsorolt lehetőségek közül többet lehetett bejelölni. Az első hullám alatt legnagyobb mértékben a bibliográfiai leírást, katalogizálást (14%) és adatbázisztisztítást, adatbázis-javítást (15%) tudták otthon végezni a kollégák. Hasonló arányban működött az egy-egy adatra kiterjedő tájékoztatás (15%) és a több munkát igénylő kutatószolgálati munka (11%). 9% frissítette, bővítette, idegen nyelven is közzétette a honlapját, és szintén 9% végzett irodalomkutatást, 6%

2. kérdés

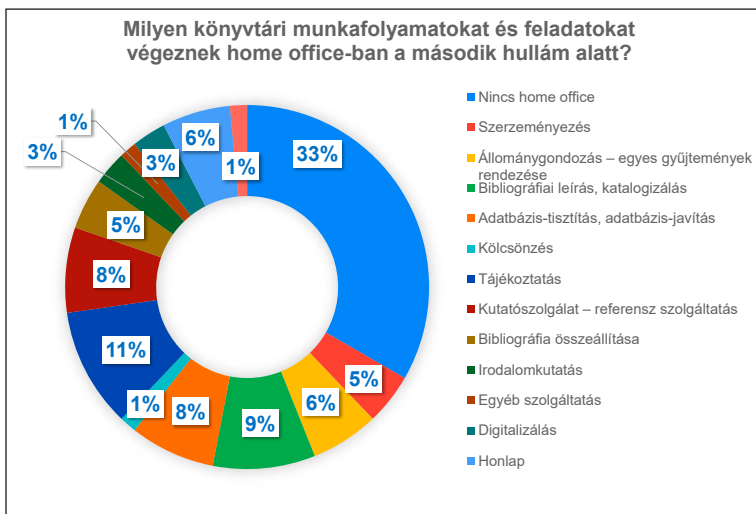
állított össze tematikus bibliográfiát, és ugyancsak 6% tudta otthonról végezni a szerzeményezést. Az egyéb elvégzett feladatok között említették a kollégák az MTMT és a MATARKA bővítését, valamint, hogy tájékoztató anyagokat készítettek, tudományos kutatómunkát folytattak, publikációt írtak. Egy könyvtárban: „Álljunk meg egy könyvtári látnivalóra” címmel virtuális kiállítást rendeztek.

3. kérdés

A 4. kérdésben arra a kérdésre vártuk a választ, hogy a második hullámban – amennyiben van home office – milyen könyvtári munkafolyamatokat végeznek távmunkában.

A járvány második hullámában – egyelőre – a könyvtárak 33%-ában nincs home office. Csökkent a katalogizáló munka (9%), és az adatbázis-tisztítás (8%). A tájékoztatás mint szolgáltatás 11%-ra, a kutatószolgálat 8%-ra esett vissza, aminek az lehet az oka, hogy az első hullám után több könyvtárban nyári szünet következett, és a második hullám, megterhelve az embereket, nemcsak a személyes, de a távhasználatok számát is befolyásolja. A kölcsönzéssel, mint szolgáltatással kapcsolatban szeretnénk megjegyezni, hogy az első hullám alatt csupán 1% volt, a második hullámban pedig mindössze 2%. Ennek az alacsony számadatnak az az oka, hogy az egyházi szakkönyvtárak használóinak többsége olyan tudományos kutató, aki helyben használja a muzeális vagy egyéb szakdokumentumokat. A modern felsőoktatási könyvtárak között pedig olyan is akad, melyben a kölcsönzés nem, csak a helyben használat lehetséges.

4. kérdés

Mivel a járvány jelentős hatással volt és van a gazdaságra is, az 5. kérdésben arra kérdeztünk rá, hogy milyen változások történtek a humán erőforrásban a járvány első hulláma alatt, illetve azt követően.

Szerencsére egyik könyvtárban sem kellett teljes állású dolgozót elküldeni, és a könyvtárak háromnegyedében nem történt változás. Egy könyvtárban megváltak a nyugdíjas kollégától, két helyen a megbízási és vállalkozási szerződéssel foglalkoztatott munkatárssal bontottak szerződést. Egy könyvtárban egy gyereket váró kismama ment el táppénzre, egy másikban egy fő saját döntése alapján távozott.

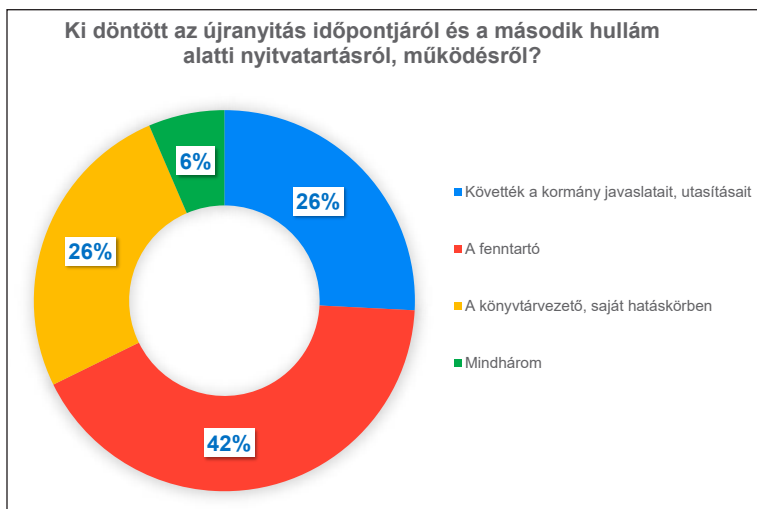
Egy könyvtárban plusz szabadságot biztosítottak az otthonmaradás idejére, egy helyen csökkentett fizetéssel maradtak otthon a dolgozók, szintén egy helyen módosított munkaszerződéssel, csökkentett fizetéssel otthon maradt a négy főből három.

A 6. kérdéssel azt próbáltuk feltérképezni, hogy milyen szociális intézkedéseket tett a fenntartó a járvány miatt bekövetkezett gazdasági nehézségek kezelésére az első hullám alatt.

A könyvtárak 80%-ában nem történt változás, nem hozott a fenntartó intézkedéseket. Három helyen csökkentették a munkabért, máshol a minőségi bérpótlékot, a pluszjuttatásokat vonták el. Egy helyen – a fenntartó intézményben, tehát a tágabb munkahelyen – prémiumjuttatást kaptak a „frontvonalban” dolgozók, és a vezetői fizetésekből létrehozott szolidaritási alapot hoztak létre a rászorulóknak számára. Egy könyvtár jelezte, hogy a karantén idejére a szabadságokat is felhasználhatták a dolgozók, a törvényes kereteken belül.

A 7. kérdéssel rákérdeztünk, hogy ki döntött az újraindítás időpontjáról és a második hullám alatti nyitvatartásról, működésről.

A könyvtárak 42%-ánál a fenntartó, 26%-ánál saját hatáskörben a könyvtárvezető határozta meg az újraindítás időpontját, és döntött a második hullám alatti működésről. 26% válaszolta, hogy érzékelhetően a kormány javaslatait, utasításait követték az újraindításkor. 6% válaszolta azt, hogy követve az országos utasításokat a fenntartó és a könyvtáros közösen döntött a működésről.

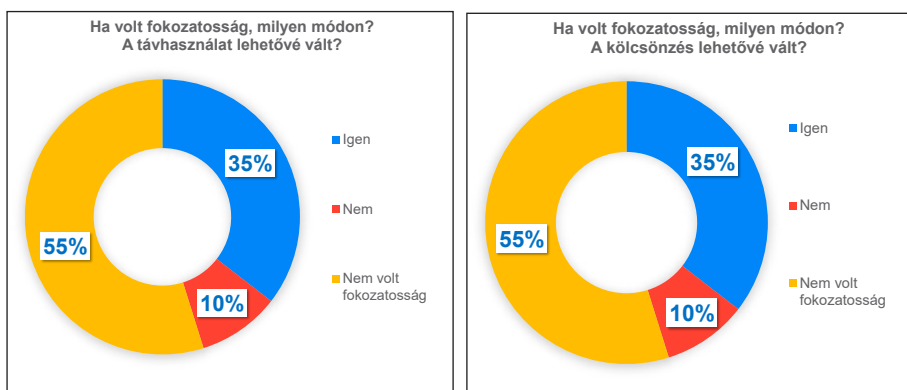
7. kérdés

A 8. kérdésben arra vártuk a választ, hogy volt-e fokozatosság az újraindításban.

A könyvtárak valamivel több, mint felében volt fokozatosság.

Amennyiben volt fokozatosság, a 9. kérdés négy alkérdésével különböző szolgáltatások (távhasználat, kölcsönzés, olvasó- és kutatóterem használata, rendezvények) újraindítására kérdeztünk rá.

A felmérés eredménye azt mutatja, hogy az első hullám utáni nyitást követően a távhasználat és a kölcsönzés a válaszadó könyvtárak 35%-ában vált lehetővé és 10%-ában nem; 55%-ában a szokott módon működött a könyvtár, tehát minden korábbi szolgáltatás egyszerre indult el újra, illetve volt, ahol korábban sem volt kölcsönzés.

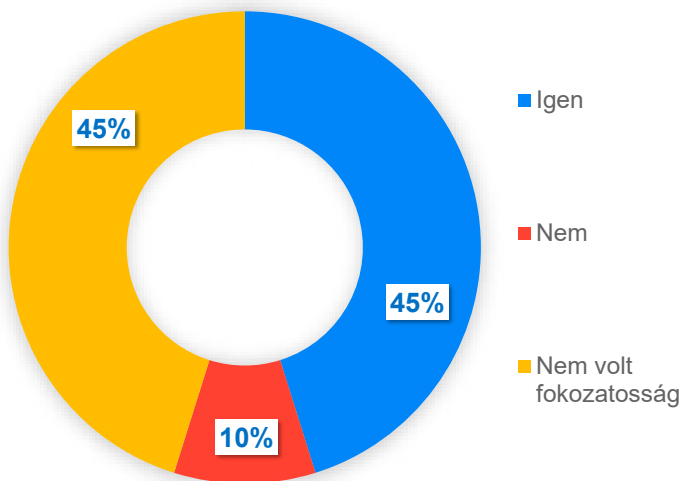

9/a. és 9/b. kérdés

A könyvtárak 45%-a nyitotta meg az olvasó- és kutatóterem kapuit, tehát nagyobb arányban kezdett el működni ez az amúgy erre a könyvtártípusra jellemző szolgáltatás, mint a kölcsönzés és távhasználat: lásd előző kérdés és ábra. A könyvtárak 10%-a teljesen zárva maradt: nem volt lehetséges sem a helyben használat, sem a kölcsönzés, sem a távhasználat. Ugyancsak 45% válaszolta azt, hogy nem volt fokozatosság, tehát a szokott módon és időben lehetőségessé vált a kutatás is az adott könyvtárban.

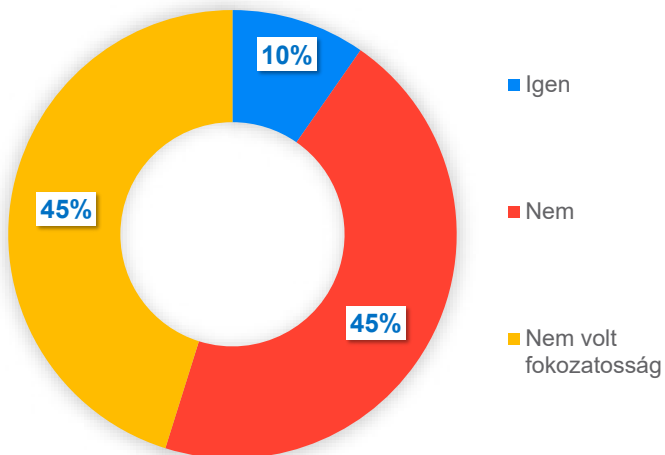
Ami a könyvtári rendezvényeket illeti, 45% mondta azt, hogy nem történt változás – ez jelentheti azt, hogy a könyvtár maga vagy a fenntartó intézménnyel együtt: főiskola, egyetem, egyházmegye, egyházkerület stb. ugyanúgy megvalósított rendezvényeket, de azt is, hogy nem gyakoriak a könyvtári rendezvények. Jellemző rendezvények az egyházi könyvtárakra: ismeretterjesztő előadások, szakmai bemutatók, rendhagyó tematikus tanórák, koncertek, könyvbemutatók, kiállítások, díjátadók.

**Ha volt fokozatosság, milyen módon?
Az olvasó- és a kutatóterem használata lehetővé vált?**

9/c. kérdés

**Ha volt fokozatosság, milyen módon?
A rendezvények szervezése, megtartása lehetővé vált?**

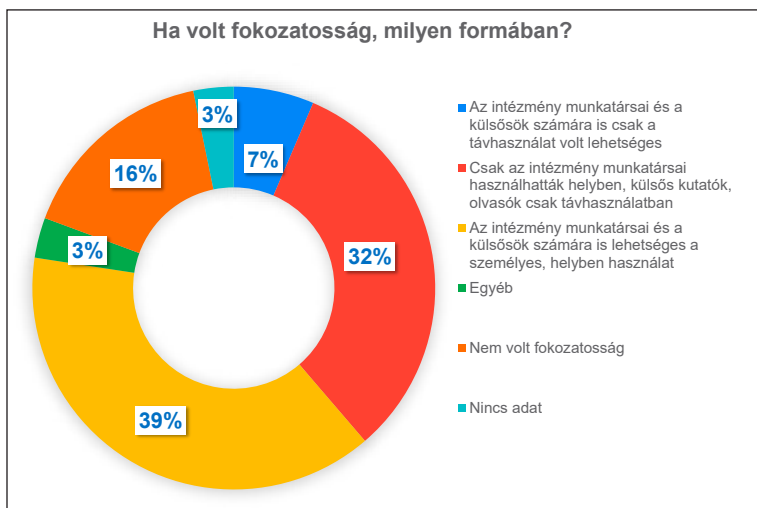
9/d. kérdés

A 10. kérdésben arra kerestük a választ, hogy volt-e fokozatosság a felhasználói csoportok közötti differenciálásban.

A válaszadók egyharmada mondta azt, hogy volt fokozatosság és kétharmada válaszolta azt, hogy nem volt.

Amennyiben volt fokozatosság, a 11. kérdésben azt is megkérdeztük, hogyan érvényesült ez.

Az intézmény munkatársai és a külsősök számára is csak a távhasználat volt lehetséges a válaszadó könyvtárak 7%-ában. Csak az intézmény munkatársai használhatták helyben, külsős kutatók, olvasók csak távhasználatban a könyvtárak 32%-át. Az intézmény munkatársai és a külsősök számára is lehetséges a személyes, helyben használat a könyvtárak 39%-ában. A könyvtárak 16%-a válaszolta azt, hogy az újrainvitást követően a könyvtár azonnal a megszokott módon működött, a külsős és belső könyvtárhasználók számára minden korábbi szolgáltatás elérhetővé vált. 3%, a felsőoktatási könyvtárak közül válaszolta, hogy a különböző egyetemi évfolyamok elkülönített csoportokban használhatták az olvasótermet, és minden csoport után fertőtlenítettek. A kölcsönzési időben bárki bejöhett, a visszahozott könyvek karanténba kerültek. A válaszadók 3%-ától nem kaptunk erre vonatkozó adatokat.

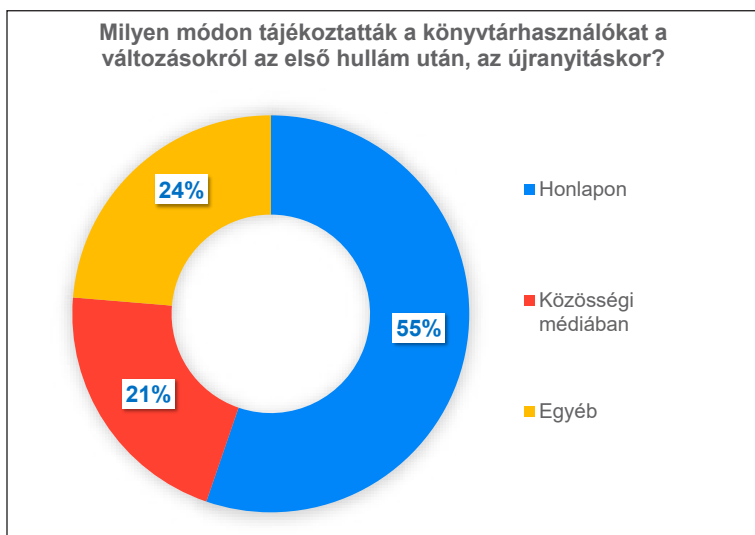

11. kérdés

Ezután (12. kérdés) arra kérdeztünk rá, hogy milyen módon tájékoztatták a könyvtárhasználókat a változásokról az első hullám után, az újrainvitáskor?

A megadott válaszlehetőségek közül többet is bejelölhettek a válaszadók, hiszen a tájékoztatás hatékonyságának lényege a különféle kommunikációs csatornák egyidejű használata.

A könyvtárak 55%-a a honlapon, 21% a közösségi médiában, 24% egyéb módon: e-mailben, intézményi körlevélben, hirdetőtáblán, faliújságon, levelezőlistán, a tanulmányi osztály által küldött levélben, illetve a fentiek közül több módon adott tájékoztatást az újrainyitásról.

12. kérdés

Arra is kíváncsiak voltunk (13. kérdés), hogy milyen egészségügyi intézkedések történtek a könyvtárhasználók és a munkatársak védelmében.

A kérdésnél több lehetőség közül lehetett választani. Látszik, hogy a könyvtáros kollégák betartják a szabályokat. A kézfertőtlenítés, a maszk használata szinte minden, a gyakori szellőztetés, a távolságtartás, a felületek fertőtlenítése a legtöbb könyvtárban gyakorlat. A védőkesztyű viselése is jellemző a könyvtárak felében. (A muzeális dokumentumokat egyébként is védőkesztyűben fogják meg, ha esetleg restaurálásra előkészített, netán fertőzött állományrészről van szó, akkor a maszk használata is ajánlott, nem járványos időben is.) A lázmérés, plexifal, automata ajtónyitás, közlekedési útvonal kijelölése is több könyvtárra jellemző. Az egyéb válaszok között a következők szerepeltek: a visszahozott könyvek karanténba helyezése, a munkatársak külön helyiségben, egyedül végzik a munkát, és egyszerre csak két fő tartózkodhat bent egy-egy helyiségben. Azonban az is feltételezhető, hogy a könyvek karanténba helyezése a legtöbb könyvtárban megvalósul, csak a válaszadó kollégák az eszközfertőtlenítés válaszlehetőségeihez sorolták be.

13. kérdés

Ezután arra kérdeztünk rá, (14. kérdés), hogy a 7–13. kérdésre adott válasz változott-e és ha igen, hogyan a járvány második hulláma kitörésekor. Az elmúlt időszakban (nyár vége óta) milyen tapasztalatok vannak a könyvtárhasználat terén.

Az egyházi könyvtárak nagy része az első hullám alatt is folyamatosan üzemelő fenntartó intézményben – főiskola, egyházkerületi, egyházmegyei hivatal, kolostor stb. – működik, ezért az első hullám alatt a tanárok, szerzetesek vagy más munkatársak folyamatosan használhatták a könyvtárat, sőt volt olyan könyvtár, ahol a kutatómunka felerősödött a kifelé zárt könyvtárban.

A járvány második hulláma alatt a legtöbb könyvtárban a könyvtárhasználók száma alacsonyabb lett; az olvasók ugyanis előnyben részesítik a távhasználatot. Több intézményben a könyvtár személyes használata – kölcsönzés, kutatás – külsős könyvtárhasználók számára még mindig nem lehetséges, az újrainytás óta sem. A járványügyi intézkedéseket, egészségügyi előírásokat a könyvtárosok és a könyvtárhasználók is még erőteljesebben betartják most, mint az első hullám alatt; a könyvtárak tapasztaltabbak lettek, automatikussá vált a védekezés.

A könyvtárosok mentális állapotával kapcsolatban azt is megkérdeztük (15. kérdés), hogy milyen változások vannak a könyvtári munkatársak hangulatában, közérzetében.

A legtöbb könyvtárban – ahogy a társadalom egészében vagy egy családon belül is – a könyvtárosok hangulata változó, hullámzó, akár napról napra alakuló a járványügyi hírektől függően. Egyrészt a pandémia második hulláma alatt

folyamatos vagy éppen fokozódó bizonytalanság, feszültség, félelem, szorongás érzékelhető, hiszen egy ismeretlen veszéllyel állunk szemben. A kiszámíthatatlanság miatti aggodalmaskodás és tehetetlenség is kialakult sokakban, így a hangulat az egyes könyvtárakban – érthető módon – nyomasztóvá vált. Néhány könyvtár jelezte – nyilván a személyes érintettségtől függően – hogy fáradnak, fáradtak vagy kiábrándultak a kollégák.

Úgyanakkor – az egyházi könyvtárosok hívő emberek – reménykedés, bizalom is van bennük és ráhagyatkozás a Gondviselésre. Több könyvtár válaszolta azt, hogy minden nehézségen túl jó a hangulat a könyvtárban. Azt is, hogy a fizikai távolságtartás ellenére empatikusabbak, segítőkészebbek lettek a munkatársak. Talán a vallásosságnak köszönhetően, a pozitív életérzést erősítik magukban és egymásban, higgadtak, nyugodtak, és erre tudatosan törekszenek is. Küzdenek a depresszió és a szorongás ellen, bíznak Isten kegyelmében.

A pozitív életérzést erősíti, ha a fenntartó részéről azt tapasztalják, hogy kellő időben megfelelő óvintézkedéseket hoz, megteremti az egészségügyi védekezés feltételeit, és betartatja azokat. Mindezt fokozza, ha folyamatos és nyílt a kommunikáció a fenntartó és a könyvtár vezetője, illetve a könyvtár vezetője és a munkatársai között; ha közösen hoznak meg bizonyos, a könyvtár működésére és működtetésére vonatkozó, valamint a védekezésre irányuló, egészségügyi szabályokat. A járvány okozta gazdasági nehézségek a fenntartó intézményeket is sújtják, több helyen kellett megszorító intézkedéseket bevezetni. Néhány könyvtárban történt bércsökkenés, prémiumelvonás, megtörtént, hogy fizetés nélküli szabadságra küldték a kollégákat, de megőrizték a státuszukat. Máshol felbontották a szerződést a megbízási vagy vállalkozási szerződéssel foglalkoztatott kollégák esetében, és megváltak a nyugdíjas munkatársaktól. De megnyugtató, hogy a fenntartó kezeli a nehézségeket: lehetőséget biztosít az otthoni munkavégzésre, okosan gazdálkodik a szabadságokkal; plusz szabadnapokat biztosít. Arra is volt példa, hogy a nehezebb anyagi helyzetben prémiumot kaptak a kollégák a helytállásukért, valamint van olyan munkáltató, ahol a vezetők lemondtak három havi fizetésük 10-25%-áról, melyből szolidaritási alap keletkezett az intézmény más munkatársai számára. Megnyugtató, pozitív, hogy a munkáltatók lehetőséget biztosítottak az otthoni munkavégzésre, és megteremtették ennek feltételeit az első hullám alatt és azt a második hullámban is megteszik, ha szükséges.

A járvány más-más módon jelentkezett és van jelen a fővárosban és vidéken, ezért – a kollégák javaslatára – a 16. kérdésben arra is rákérdeztünk, hogy a járvány következtében történt-e változás a munkahely megközelítésében, és ha igen, milyen módon változott.

A válaszokból kiderült, hogy a munkatársak kerülik a tömegközlekedést, aki teheti átváltott kerékpárra, autóra. Más helyen a tömegközlekedés csúcsidezeit próbálják elkerülni, ezért változott a munkába járás időpontja. Van olyan

könyvtár, ahol a kollégák közül néhányan, akik kizárólag otthonról dolgoznak, csak heti egyszer járnak be a könyvtárba.

A személyiségi jogokat tiszteletben tartva, általánosságban arra is rákérdeztünk a 17. kérdésben, hogy volt-e közvetlen érintettség (tesztelési kötelezettség, kapcsolatok miatt karantén, pozitív teszt, megbetegedés) a munkatársak körében.

A válaszadók 61%-ánál nem volt érintettség, 19%-nál volt a tágabb munkahelyen, 7%-nál a könyvtárban, 13%-nál családi vonatkozásban. Egyes könyvtárakban a második hullám alatt több a járványban érintett kolléga: betegként vagy kontakt személyként karanténba kényszerülve egyaránt. Mivel az egyházi könyvtárakban átlagosan 3-5 kolléga dolgozik, és több könyvtárat csak 1 vagy 2 könyvtáros üzemeltet, amennyiben érintett lesz valamelyikük vagy a kollégák közül többen, a könyvtárnak emiatt be kell zárni. ⁷

A következő négy kérdésre (18–21. kérdés) szöveges válaszokat vártunk a járvány első és második hulláma alatti jó és rossz tapasztalatokról.

18. kérdés: A járvány első hulláma alatti jó tapasztalatok:

- A távhasználatok száma megnőtt, felértékelődött a digitalizált könyvtári állomány;
- a kutatók is fokozottabban veszik igénybe digitálisan a szolgáltatásokat;
- megbecsült lett az online tájékoztatás;
- több idő jutott a honlapok és egyéb kommunikációs eszközök frissítésére, bővítésére, vagyis a „reklámra”, ami szinte azonnal hatott, és vonzotta az olvasókat;
- elmaradt feladatokat sikerült elvégezni;
- több helyen jelentősen haladtak a retrospektív feldolgozásban;
- az adatbázis-tisztítás és -javítás következtében pontosabb katalógusok állnak rendelkezésre;
- sok elismerő szót kaptak a könyvtárosok a helytállásukért mind a fenntartó, mind a könyvtárhasználók részéről;
- a távmunka kihívások elé állította a fenntartókat, de kiválóan tudták biztosítani a technikai, informatikai hátteret, és a kényszerhelyzetben javult a szervezeti kultúra is egyes munkahelyeken, a fenntartók felelős gazdaként gondozták a könyvtárakat;
- felértékelődött a könyvtárosok munkája, és az őket ért megbecsülés jobb közérzetet biztosított számukra;
- a könyvtárhasználók kényszerűségből felfedezték és megismerkedtek a könyvtárak 0–24 órás szolgáltatásaival;
- jelentősen javult az olvasók jártassága az adatbázis- és katalógushasználatban;

- dicsérték a könyvtárosok helyzetét és verbálisan ki is fejezték tetszésüket.

Általános vélemény, hogy a „lelassult” élet miatt mind a könyvtárban, mind home office-ban nyugodtabban lehetett dolgozni.

A home office tapasztalatai:

- a távmunka lehetősége sokak számára megnyugtató volt, így ugyanis elkerülhetik a fertőzést, ez jó hatással volt a munkatársak közérzetére;
- az otthoni munkavégzés produktívabb és hatékonyabb volt, kevesebb volt az üresjárat;
- a munkatársak empátiája növekedett egymás iránt, annak ellenére, hogy személyesen nem találkoztak;
- a szakmai kommunikáció – tapasztalatszere – is javult, mélyült;
- nagyobb lett az összetartás a kollégák között;
- a gyerekek közül volt akinek nehezebb volt ez az időszak, de volt akinél jótékony hatással volt a családi életre, és ez a könyvtáros hangulatára, így a munkavégzésre is pozitívan hatott.

19. kérdés: A járvány első hulláma alatti rossz tapasztalatok:

- Olvasók és kutatók nélkül nem könyvtár a könyvtár. Az elnéptelenedő intézmény destruktívan hat a munkavégzésre.
- Meg kellett válni a nyugdíjas, a vállalkozási vagy megbízási szerződéssel foglalkoztatott munkatársaktól.
- Egyes gazdasági megszorító intézkedések hosszabb távon hatnak majd, kedvezőtlenül: költségvetés zárolása, egyéb plusz munkáltatói juttatások megvonása, egzisztenciális bizonytalanság.
- Nem minden fenntartó, könyvtárhasználó és könyvtáros gondolta azt, hogy a könyvtárosi munka, nyolc órában home office-ban is végezhető.
- Bizonyos feszültséget okozott a home office munkára való átállás, majd a visszaállás, valamint a járvány miatti általános bizonytalanság. Meddig tart? Hogyan tovább? Mi történik? Mi várható?
- Egyes könyvtártípusokban, ahol a helyben használat a jellemző szolgáltatási forma, ellehetetlenült a könyvtárosi munka e része, és a tájékoztatás sem volt gördülékeny – a tapasztalat az, hogy szükséges több alapvető tájékoztatási eszköz, forrásanyag, a gyűjteményre jellemző segédlet digitalizálása
- A home office-ban lehetetlen volt minden könyvtári dokumentumra vonatkozó kérés teljesítése, továbbá elmaradtak a beszerzések, leállt a katalogizálás, lehetetlenné vált az állománygondozás.
- Az előző kérdésre adott válaszokkal ellentétben többen jelezték, hogy nehezebb volt a kommunikáció a munkatársak között és hiányzott a csapatmunka.

- Voltak helyek, ahol a fenntartóval is adódtak kommunikációs nehézségek: a kollégák nem kaptak kellő tájékoztatást az adott helyzetről, a munkaadó nem indokolta a döntéseit, például indokolatlannak gondolták a munkatársak a túlzott mértékű szabadság kötelező kivételét. Nem volt egyértelmű a munkáltatói tájékoztatás, bizonytalan információk jutottak el a könyvtárosokhoz, sokszor a médián keresztül tájékozódhattak csupán.
- A home office munkaforma egyes helyeken parttalaná vált, a munka- és a szabadidő összefolyt, ennek oka lehetett az, hogy a munkatárs rosszul gazdálkodott az idejével, vagy a munkáltató nem szervezte meg körültekintően a munkát, nem szabott kereteket, és volt olyan hely, ahol a fenntartó vagy a könyvtárhasználók megkívánták, hogy a könyvtáros a munkaidőn kívül is elérhető legyen.
- A munka hatékonysága a home office-ban rosszabb, mint a munkahelyi munkavégzésben. A régi cédulakatalógus alapján történő retrospektív bibliográfiai leírás az online bibliográfiai források használata ellenére is pontatlanabb, bizonytalanabb eredményt ad, mint az autopszia alapján történő leírás.
- A fiatal (főiskolás, egyetemista) olvasók közül nem kezelte mindenki kellő komolysággal a helyzetet, újabb figyelmeztető feliratokat kellett kihelyezni.
- Az elszigetelődés, a bezártság, a kommunikáció hiánya, a bizonytalanság szinte mindenkit megviselt, nem tudtuk, mivel állunk szemben, a veszély készületlenül ért bennünket.

20. kérdés: A járvány második hulláma alatti jó tapasztalatok:

- Többen jelezték, hogy nem tapasztalnak különösebb (jó) változást, de mindenki örül, hogy a könyvtárak a szokott módon működnek, és minden szolgáltatás, beleértve a személyes, helyben használat is elérhető. Jó tapasztalat, hogy a könyvtár miliője hiányzott az első hullám alatt, könyvtárosnak és könyvtárhasználónak egyaránt.
- Az első hullám alatti bezárás alatt a munkatársak már kívánták a személyes találkozást. A home office-ban a kollégák kiegyensúlyozottabbá váltak, így hatékonyabb lett a munkavégzés a könyvtárban: jobban kihasználják és beosztják a munkaidőt. Mivel a második hullám alatt kevesebb a látogató, és vannak, akik külsős kutatókat az újrainítás után sem fogadnak, azt válaszolták, hogy nyugodtabb és gyorsabb a munkavégzés.
- Egy könyvtár jelezte, hogy átgondolva a nyitvatartást, egy mindenki számára kedvező rendet sikerült kialakítani: a hétfő és a péntek úgynevezett „fedett idő”, belső munkára és megbeszélésre szánják, ilyenkor nem fogadnak olvasót, kutatót. Egy másik intézmény azt válaszolta, hogy bár lehetőség van a helybeni munkavégzésre, de az olvasóterem zárva tart, így sok háttérfeladattal tudnak haladni (pl. leltár, könyvtári terek rendezése).

- A gyűjtemény közvetlen elérhetősége biztonságot nyújt, a beérkező kérések jobban teljesíthetők, home office-ban nem állt rendelkezésre minden tájékoztatói segédlet.
- Az első hullám online működésének pozitív hozadéka, hogy az olvasók nagyobb számban használják az online adatbázisokat, katalógusokat. A kutatók körében is felerősödött az online kutatás – ez a könyvtárakat arra ösztönzi, hogy a kutatási segédleteket, alapvető, jellemző forrásokat digitalizálják.
- Az egészségügyi intézkedéseket szigorúan betartva is hatékonyan tud működni a könyvtár. Az óvintézkedéseket mind a kollégák, mind a könyvtárhasználók fegyelmezetten betartják. Az első hullám alatt jelentős tapasztalatra tettek szert a védekezésben, ez segítség most, a második hullám során. A munkatársak empatikusabbak lettek, jobban figyelnek egymásra és az olvasókra is. Szervezettebben, felkészültebben érte a könyvtárakat a második hullám.
- Megnyugtató, hogy a munkáltatók-fenntartók rugalmasan, felelősen, támogató módon foglalkoztak a járvány okozta helyzettel. Ez egyrészt megnyilvánult a költségvetési kérdések kezelésében: pénzügyi fegyelem, takarékoság, felelős költekezés, szükség esetén megszorítás, szolidaritási alap létrehozása, segélyezés, mely intézkedéseket az első hullám után újragondolták. Másrészt érzékelhető a munkarend kialakításában: home office lehetősége, a távmunka technikai és egyéb feltételeinek megteremtése, plusz szabadság biztosítása munkaidő vagy fizetéscsökkentés árán, de a státuszok megtartása, érzékenység a munkavállalók szociális helyzetére, körülményeire. Mindez hatással volt a munkatársak pszichés állapotára, és így a szakmai munkára is.

21. kérdés: A járvány második hulláma alatti rossz tapasztalatok:

- A válaszadók csaknem harmada szerint nincsenek rossz tapasztalatok.
- A többség szerint, míg az első hullám alatt szerzett védekezési tapasztalatok bizonyos biztonságot adnak, a járvány működését igazából nem sikerült megismerni: erőssége, következménye, hatásai nagyrészt ma is kiszámíthatatlanok, mindez növeli a bizonytalanság érzetét.
- A könyvtárosok körében most nagyobb a félelem a betegségtől, mint az első hullám alatt, és bizonyos egzisztenciális bizonytalanság is tapasztalható: bármikor ismét leállhat az élet.
- A második hullám alatt többen betegedtek meg, vagy lettek kontakt személyként érintettek, de az újra kinyitó könyvtáraknak a szokott módon kell működniük. A betegség miatt hiányzó kollégák helyettesítése komoly, vagy egyenesen megoldhatatlan feladat. Az egészséges munkatársak a járvány-

helyzet miatt alapvetően is túlterheltek, és ezt csak tovább fokozza, ha helyettesíteniük kell a betegség miatt kieső kollégákat.

- A hiányzások miatt lazulnak a munkahelyi kapcsolatok, a csoportmunkát kívánó feladatokat nem lehet elvégezni.
- A könyvtárak rossz következményként élik meg, hogy kevesebb a könyvtárhasználó.
- A home office-ban elvégezhető feladatok végesek, az egyházi könyvtárak kutatóműhelyekként működnek, a helyben használat a jellemző. A teljes és széles körű tájékoztatás, kutatószolgálat csak a gyűjteményben, helyben végezhető. A teológia és segédtudományai nem fejlődnek olyan rohamosan, mint más tudományágak – kevesebb a digitalizált forrásanyag, adatbázis és egyéb segédlet, mint más területek esetében.
- Tapasztalható, hogy a különböző fenntartók különbözőképpen viselkednek. Vannak, akik az első hullám alatti gazdasági és szervezeti megszorításokat az újranyitás után feloldották, mások a bizonytalanság miatt visszatarjták, zárólják a költségvetést, ezzel bizonyos szolgáltatások, vagy a szerzeményezés, esetleg egyéb tervezett beruházás vagy eszközbeszerzés lehetetlenné válik.

Végül a mai bizonytalan helyzetben utolsó (22.) kérdésként arra kérdeztünk rá, hogy van-e a könyvtárnak a működésre vonatkozó terve egy újabb veszélyhelyzet esetére.

22. kérdés

A válaszadók 32%-a válaszolta azt, hogy nincs ilyen terve a könyvtárnak, 39% nyilatkozta azt, hogy van, az intézmények 3%-ánál pedig folyamatban van ennek kidolgozása. 16% támaszkodik az első hullám alatt szerzett tapasztalatokra, de

konkrét terve nincs. A könyvtárak 10%-a esetében a fenntartó kezeli tervszerűen a védekezéssel kapcsolatos szabályozásokat.

Összegzés

Ahogy a beszámoló elején is jeleztük, a kérdőívre adott válaszok, a járvány első hulláma utáni időszakra vonatkoznak, az október 31-iki állapotot tükrözik. A járvány, azóta felerősödött, ma már mindenki elmondhatja, hogy egyre több a beteg és a járványban érintett ismerős a környezetében.

Ezzel együtt az általános rossz közérzet, az egzisztenciális és egyéb bizonytalanság is fokozódik. Az országban újra megszorító intézkedések léptek életbe, melyek nyomán a munkáltatók maguk is korlátozásokat vezettek be gazdasági, munkaszervezési, szervezeti területeken. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete az egyesület kommunikációs csatornáin (honlap, levelezőlista, Facebook-oldal, e-mail, telefon) tartja tagjaival a kapcsolatot. A szorongás és a félelem ellenére érzékelhető, hogy az egyházi könyvtárosok betartva az országos intézkedéseket, a fenntartó által megfogalmazott előírásokat vagy a könyvtár által megállapított szabályokat, megteszik mindazt, ami emberileg lehetséges. Közben mindig megújuló reménnyel bíznak Isten megtartó szeretetében.

Jegyzetek

1. Simon Tamás László OSB (ford.): *Biblia Újszövetség*, Pannonhalma, Pannonhalmi Főapátság, 2014.
2. Ásványi Iлона: *Egyházi könyvtárak a pandémia idején*. = mke.info.hu, 2020. május 21. <https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2020/05/pand%C3%A9mia-egy%C3%A1zi-k%C3%B6nyvt%C3%A1rak.pdf> (2020.11.12.)
3. Ásványi Iлона: *Újranítás – szakmai ajánlás*. = eke.hu, <https://eke.hu/hirek/ujranitas-szakmai-ajanlas> (2020.11.12.)
4. Ásványi Iлона: „Nyugodt munkával keresek kenyerünket”. *Az egyházi könyvtárak a pandémia idején*. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 29. évf. 2020. 5. sz. 3–18. p. https://epa.oszk.hu/01300/01367/00328/pdf/EPA01367_3K_2020_05_03-18.pdf (2020.11.12.)
5. Az EKE Hírlevél COVID-19 című különszáma: <https://eke.hu/hirek/megjelent-eke-hirlevel-covid-19-cimu-kulonszama> (2020.11.12.)
6. Ásványi Iлона: *i. m.*, 4. p. https://epa.oszk.hu/01300/01367/00328/pdf/EPA01367_3K_2020_05_03-18.pdf (2020.11.12.)
7. A tanulmány összeállítása közben jelent meg a 484/2020. (XI. 10.) Kormányrendelet, amely szabályozza a könyvtárak működését is.